

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Τίτλος μαθήματος «**ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ & ΕΤΑΙΡΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ**»
Διδάσκων: Δρ Βούρος Παναγιώτης

Θεματική Ενότητα: Κατευθύνσεις, Στρατηγικές και Δράσεις Εταιρικής Διακυβέρνησης για την ενσωμάτωση των αρχών και στόχων Ανάπτυξης, Βιώσιμης Ανάπτυξης, Βιώσιμης Επιχειρηματικότητας, ΕΚΕ ή/και ESG σε Παγκόσμιο, Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο.

**Τίτλος Διάλεξης: Ανάπτυξη με οικονομικούς
όρους και όρους βιωσιμότητας**

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο όρος ανάπτυξη στα οικονομικά αναφέρεται στην αύξηση της πραγματικής παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών σε μία οικονομία με την πάροδο του χρόνου.

Κατά σύμβαση, ως μέτρο ή δείκτης της ανάπτυξης ορίζεται ο μακροχρόνιος μέσος ποσοστιαίος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται σε πραγματικούς όρους, δηλαδή διορθωμένους ως προς τον πληθωρισμό, και όχι σε ονομαστικούς όρους. Η ανάπτυξη αναφέρεται στη μακροχρόνια τάση (δεκαετίες, αιώνες) και όχι στη βραχυχρόνια διακύμανση (τρίμηνα, εξάμηνα, έτη) του παραγόμενου προϊόντος.

Ο όρος economic growth αναφέρεται στη μακροχρόνια αύξηση του δυνητικού προϊόντος που μπορεί παράγει μια (αναπτυγμένη) οικονομία[2]. Ο όρος development economics αναφέρεται στη διαδικασία ανάπτυξης των υπανάπτυκτων και αναπτυσσόμενων χωρών χαμηλού κατά κεφαλή εισοδήματος.

Για να μην υπάρχει σύγχυση στην ορολογία, οι περισσότεροι οικονομολόγοι συγγραφείς χρησιμοποιούν τον όρο «μεγέθυνση» σε αντιστοιχία με τον αγγλικό όρο economic growth και τον όρο «ανάπτυξη» σε αντιστοιχία με τον αγγλικό όρο development economics.

Μια από τις εγκυρότερες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σχετικά είναι το μοντέλο του Solow. Το μοντέλο αυτό ποσοτικοποιεί τη μακροχρόνια ανάπτυξη ως γινόμενο τεσσάρων παραγόντων:

της παραγωγικότητας, της συσσώρευσης κεφαλαίου, της αύξησης του πληθυσμού και της τεχνολογικής προόδου.

Οι νέες απειλές που αντιμετωπίζει ο πλανήτης, με σημαντικότερες την κλιματική αλλαγή και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, επιτάσσουν τη ριζική αναθεώρηση των κυρίαρχων μοντέλων ανάπτυξης. Απαιτείται ένα νέο μείγμα πολιτικής «πέραν του ΑΕΠ και της αγοράς», «πέραν των μέσων όρων» και «πέραν του εδώ και τώρα». Οι νέες αυτές απαιτήσεις αποκρυσταλλώνονται στις έννοιες της ευημερίας, βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας και συνδέονται με τον ολιστικό και δίκαιο χαρακτήρα της ανάπτυξης. Οι έννοιες της ευημερίας και της βιωσιμότητας, αν και διακριτές, είναι αλληλένδετες. Μια οικονομία με υψηλά επίπεδα πραγματικής ευημερίας διαθέτει όλα τα αναγκαία εφόδια που θα την καταστήσουν βιώσιμη και ανθεκτική μεσομακροπρόθεσμα. Στο παρακάτω σχήμα αποτυπώνεται η αλλαγή του μοντέλου Ανάπτυξης.

«Πέραν του ΑΕΠ» και «πέραν της αγοράς», για να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η ποιότητα των θέσεων εργασίας και η ισορροπία μεταξύ εργασιακής και προσωπικής ζωής, οι συνθήκες και το κόστος στέγασης, η πρόσβαση στην υγεία, η ποιότητα του περιβάλλοντος, τα επίπεδα κοινωνικής συνοχής και κοινωνικού κεφαλαίου, η δυνατότητα συμμετοχής στα κοινά και στη διακυβέρνηση, η ποιότητα των θεσμών, η ισότητα μεταξύ των φύλων:

- Αυτή η διάσταση αφορά στον ολιστικό χαρακτήρα της ανάπτυξης στη βάση μιας διευρυμένης εναλλακτικής προσέγγισης της ευημερίας. Η ευημερία συνδέεται με οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις της καθημερινότητας των πολιτών, περιλαμβάνοντας τόσο ατομικές εκφάνσεις (υγεία και εκπαίδευση ενός ατόμου) όσο και συλλογικές (ποιότητα θεσμών και εύρος ανισοτήτων).

«Πέραν του εδώ και τώρα», ώστε να υπολογίζεται η επίπτωση της οικονομικής μεγέθυνσης στο περιβάλλον, στη συνοχή της κοινωνίας, στο μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό δυναμικό της οικονομίας και στην ανθεκτικότητά της έναντι μελλοντικών κρίσεων:

- Αυτή η διάσταση αφορά το βιώσιμο ή διατηρήσιμο χαρακτήρα της ανάπτυξης. Η βιωσιμότητα (ή διατηρησιμότητα) αφορά στο βαθμό στον οποίο τα επίπεδα ευημερίας μπορούν να διατηρηθούν στο χρόνο, δηλαδή κατά πόσο το περιβαλλοντικό, ανθρωπινό και κοινωνικό κεφάλαιο θα παραδοθεί ακέραιο στις επόμενες γενιές. Η έκθεση για «Το Κοινό μας Μέλλον» της Επιτροπής Brundtland αποτελεί σημείο αναφοράς στη δημόσια συζήτηση σχετικά με τον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης.⁴ Η βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) ορίζεται ως η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους.

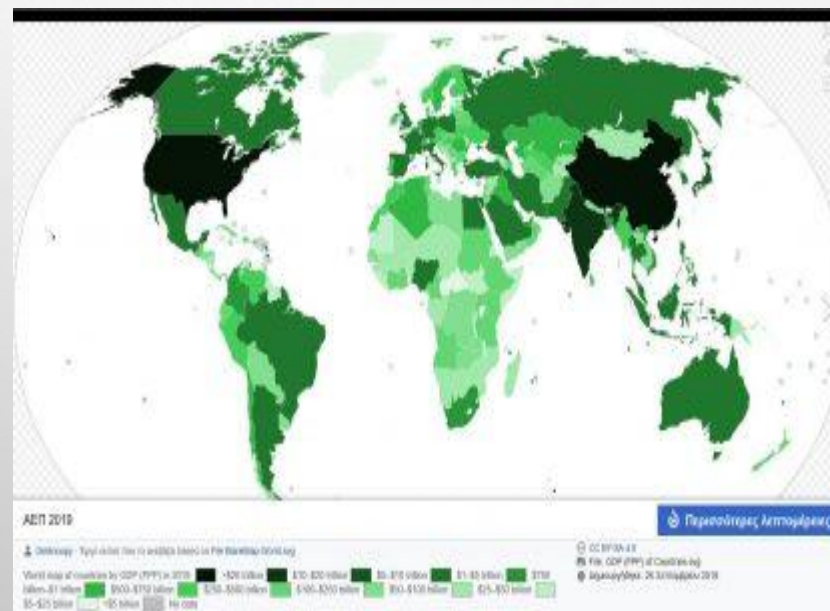

- «Πέραν των μέσων όρων», προκειμένου να αντιμετωπίζεται το κεντρικό παγκόσμιο πρόβλημα των ανισοτήτων και της άνισης κοινωνικής και χωρικής κατανομής του εισοδήματος:
- Αυτή η διάσταση αφορά το συμπεριληπτικό και δίκαιο χαρακτήρα της ανάπτυξης. Η ευημερία και η βιωσιμότητα εισέρχονται σε έναν ενάρετο κύκλο προς όφελος της κοινωνίας και των ανθρώπων με στόχο την καταπολέμηση των «συστημικών αδικιών» που χαρακτηρίζουν το κυρίαρχο αναπτυξιακό μοντέλο:

Η οικονομία της ευημερίας, δεν αποτελεί μόνο ένα «εγγενές καλό» (intrinsic good). Αποτελεί επίσης και έναν ισχυρό παράγοντα οικονομικής αποτελεσματικότητας που συμβάλλει στην ενίσχυση του μακροπρόθεσμου αναπτυξιακού δυναμικού μιας χώρας, διασφαλίζοντας την άρση των αποκλεισμών και ανισοτήτων που εμποδίζουν την πλήρη αξιοποίηση των δημιουργικών δυνατοτήτων των ανθρώπων.

Εστιάζοντας στη διατηρησιμότητα της ευημερίας, μια οικονομία ενισχύει τις μακροπρόθεσμες αναπτυξιακές προοπτικές και την ανθεκτικότητά της έναντι μελλοντικών οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κρίσεων (προληπτική διάσταση).

Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΤΖΕΝΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Από το 2009 έως σήμερα καταγράφεται σειρά διαδοχικών διεθνών διακηρύξεων και πρωτοβουλιών υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης και της οικονομίας της ευημερίας. Οι συγκεκριμένες πρωτοβουλίες δεν φαίνεται να αποφέρουν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα σε επίπεδο κεντρικών αναπτυξιακών επιλογών και εφαρμοσμένων πολιτικών, δημιουργώντας ένα χάσμα μεταξύ προθέσεων και αποτελεσμάτων. Σε πρόσφατη έκθεσή του, ο ΟΗΕ διαπιστώνει μεγάλη καθυστέρηση στην υλοποίηση των 169 υπό-Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Οι επιλογές σε κεντρικά πεδία άσκησης πολιτικής όχι μόνο δεν συντείνουν στην επίτευξη των στόχων, αλλά προκαλούν περαιτέρω όξυνση των ανισοτήτων, της κλιματικής αλλαγής και της απώλειας βιοποικιλότητας. Η τάση αυτή υποδεικνύει ότι η ανθρωπότητα οδηγείται στην υπέρβαση σημείων καμπής, τα οποία ενδέχεται να πυροδοτήσουν δραματικές και μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στις συνθήκες διαβίωσης.

Στο περιθώριο της γενικής αυτής τάσης, ορισμένες χώρες καινοτομούν με την ενσωμάτωση της ευημερίας και της βιωσιμότητας στις διαδικασίες διαμόρφωσης των κεντρικών αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και πολιτικών τους. Οι προσπάθειες αυτές αντικατοπτρίζουν συνολικότερα την αξιοσημείωτη πρόοδο που έχει επιτευχθεί σε ερευνητικό και ακαδημαϊκό επίπεδο με αντικείμενο την εμβάθυνση των γνώσεων και μεθόδων για την «πέραν-του ΑΕΠ» μέτρηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου.

ΚΡΙΣΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ

Η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών φαίνεται να επιβεβαιώνει μια τάση αποσύνδεσης των οικονομικών επιδόσεων από τις κοινωνικές. Η χρήση του ΑΕΠ ως αποκλειστικού δείκτη μέτρησης της ευημερίας δεν επιτρέπει μια συνολική και αξιόπιστη αποτίμηση των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού και της βιωσιμότητας των αναπτυξιακών μοντέλων. Η αξιοποίηση πιο ολοκληρωμένων προσεγγίσεων εκτιμάται ότι θα είχε προειδοποιήσει έγκαιρα για τις διάφορες ανισορροπίες που οδήγησαν στην εκδήλωση της δομικής κρίσης του 2008/2009, επιτρέποντας στη συνέχεια μια καλύτερη στόχευση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και μια πιο δίκαιη διαχείριση των επιπτώσεών της.

Η χρήση του ΑΕΠ –και της μεγέθυνσής του– ως αποκλειστικού δείκτη μέτρησης της οικονομικής και κοινωνικής προόδου από τους υπευθύνους άσκησης πολιτικής ενέχει κινδύνους για την ευημερία του πληθυσμού. Η μεγέθυνση μπορεί να λαμβάνει χώρα σε συνθήκες υποχώρησης των κοινωνικών δεικτών (βλ. «άνεργη ανάκαμψη», οικονομική μεγέθυνση με μείωση των εισοδημάτων της εργασίας ή καταστροφή του περιβάλλοντος). Συνολικά, η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής προόδου δεν είναι ούτε δεδομένη ούτε ακολουθεί μία μόνο κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πρόοδος έπεται της οικονομικής μεγέθυνσης.

Σημαντικές επισημάνσεις/ διαπιστώσεις:

- Οι ανισότητες αυξάνονται καθιστώντας το ΑΕΠ αδύναμο δείκτη ευημερίας...

Στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ το μέσο διαθέσιμο εισόδημα του πλουσιότερου 10% του πληθυσμού είναι πλέον δεκαπλάσιο του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος του φτωχότερου δεκατημόριου (ήταν επταπλάσιο πριν από 25 έτη). Οι ανισότητες του πλούτου είναι ακόμα πιο οξυμένες, με ένα 10% του πληθυσμού στις χώρες του ΟΟΣΑ να κατέχει κατά μέσο όρο περισσότερο από το 50% του πλούτου και το φτωχότερο 40% του πληθυσμού να διαθέτει μόλις το 3%. Το κόστος βασικών υπηρεσιών όπως η παιδεία, η υγεία και η στέγαση αυξήθηκε με πολύ μεγαλύτερους ρυθμούς σε σύγκριση με τον γενικό δείκτη τιμών καταναλωτή. Ο ρυθμός αύξησης του κόστους στέγασης υπήρξε κατά 49% υψηλότερος από τον ρυθμό αύξησης του διάμεσου εισοδήματος των νοικοκυριών τα τελευταία 25 έτη.

- Οι αντιθέσεις μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής διάστασης γίνονται ιδιαίτερα αισθητές στις ΗΠΑ
- Η προσκόλληση στο ρυθμό μεγέθυνσης και το ΑΕΠ έχει μερίδιο ευθύνης για την κρίση και τη λανθασμένη αντιμετώπιση των επιπτώσεών της.

Η εξέταση της πρόσφατης διεθνούς εμπειρίας επιβεβαιώνει ότι η χρήση του ΑΕΠ - ως μοναδικού δείκτη μέτρησης του πλούτου από τους υπευθύνους άσκησης πολιτικής- ενέχει κινδύνους για την ευημερία του πληθυσμού και το περιβάλλον. Η χρήση ενός μεγαλύτερου εύρους δεικτών θα μπορούσε να είχε αναδείξει έγκαιρα παράγοντες που οδήγησαν στην εκδήλωση της κρίσης του 2008/2009, επιτρέποντας ταυτόχρονα και την καλύτερη διαχείριση των επιπτώσεών της

➤ Η κοινωνική πρόοδος έπεται της οικονομικής μεγέθυνσης;

Συνολικά, η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής προόδου δεν είναι ούτε δεδομένη, ούτε ακολουθεί μία μόνο κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πρόοδος έπεται της οικονομικής μεγέθυνσης.⁴⁵ Η μεγέθυνση συχνά μπορεί να λαμβάνει χώρα σε συνθήκες υποχώρησης των κοινωνικών δεικτών (βλ. «άνεργη ανάκαμψη», οικονομική μεγέθυνση με μείωση των εισοδημάτων της εργασίας ή καταστροφή του περιβάλλοντος).

Η άσκηση πολιτικής κατέχει συνεπώς κεντρική θέση και ευθύνη ως προς τη διασύνδεση των δύο διαστάσεων (οικονομικής και κοινωνικής) διασφαλίζοντας:

1. αφενός ότι η οικονομική μεγέθυνση μεταφράζεται σε υψηλότερη ευημερία και βελτιωμένα επίπεδα διαβίωσης για το σύνολο της κοινωνίας
2. αφετέρου, ότι η ευημερία και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης θέτουν τα θεμέλια για μια σταθερή και βιώσιμη μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή πορεία.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη νέων μεθόδων αποτίμησης της ευημερίας και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, με στόχο την υπέρβαση των στενών ορίων που θέτει η παραδοσιακή προσέγγιση βάσει του ΑΕΠ. Μεταξύ αυτών, ξεχωρίζουν μια σειρά από μεικτές προσεγγίσεις που επιχειρούν είτε να διερευνήσουν τις σχέσεις μεταξύ της ευημερίας του πληθυσμού και του περιβάλλοντος είτε να προσδιορίσουν το οικονομικό κόστος μιας ύψιστης συλλογικής προτίμησης για την προστασία του.

Όπως και στην περίπτωση του προαναφερθέντος χάσματος μεταξύ «προθέσεων και αποτελεσμάτων», το σημαντικό και πλούσιο συσσωρευμένο ερευνητικό έργο υπο-αξιοποιείται, δημιουργώντας ένα δεύτερο χάσμα μεταξύ «γνώσης και εφαρμοσμένης πολιτικής». **Οι δείκτες βιωσιμότητας αποτυγχάνουν να διαδραματίσουν άμεσο ρόλο στη χάραξη πολιτικής, για λόγους που συνδέονται με τα χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος και την εκάστοτε πολιτική συγκυρία.**

Οι ερευνητικές εργασίες με θέμα τις εναλλακτικές μεθόδους αποτίμησης της οικονομικής και κοινωνικής προόδου μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες: εργασίες που α) εξετάζουν τις διάφορες διαστάσεις της ευημερίας β) εστιάζουν στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα γ) διερευνούν τη σχέση μεταξύ ευημερίας και βιωσιμότητας στο πλαίσιο μεικτών προσεγγίσεων με κοινωνικό- οικολογικό χαρακτήρα.

Δείκτες ευημερίας

Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του ΟΗΕ

Το δείκτη ανέπτυξε στη δεκαετία του 1990 ο ΟΗΕ με τη συνεισφορά του Amartya Sen. Ο συνθετικός δείκτης (HDI) κατασκευάζεται με βάση τρεις επιμέρους δείκτες, οι οποίοι αφορούν το προσδόκιμο ζωής, το βαθμό εκπαίδευσης και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Better Life Index

Ο ΟΟΣΑ εγκαινίασε το 2011 το δείκτη Better Life Index.⁴⁸ Ο δείκτης εξετάζει 11 διαστάσεις της ευημερίας που συνδέονται με τις συνθήκες και την ποιότητα διαβίωσης (κοινότητα, εκπαίδευση, περιβάλλον, συμμετοχή στα κοινά, υγεία, στέγαση, εισόδημα, εργασία, ικανοποίηση από τη ζωή, ασφάλεια και ισορροπία εργασιακής και προσωπικής ζωής).

Δείκτες βιωσιμότητας

Δείκτης πλούτου της Παγκόσμιας Τράπεζας

Η Παγκόσμια Τράπεζα υπολογίζει έναν εναλλακτικό, ως προς το ΑΕΠ, δείκτη μέτρησης της οικονομικής προόδου. Ο πλούτος (wealth) υπολογίζεται ως το άθροισμα του παραγόμενου κεφαλαίου (produced capital), του φυσικού κεφαλαίου (natural capital), του ανθρώπινου κεφαλαίου (human capital) και των καθαρών ξένων περιουσιακών στοιχείων (net foreign assets). Η μέθοδος αποτίμησης του πλούτου ανατρέχει σε προγενέστερες εργασίες της Παγκόσμιας Τράπεζας (δεκαετία 1990) με αντικείμενο τον υπολογισμό της καθαρής αποταμίευσης μιας χώρας (adjusted net savings).

Όπως επισημαίνεται, το ΑΕΠ μετράει μόνο το εισόδημα και την παραγωγή μιας οικονομίας και δεν αντικατοπτρίζει τις μεταβολές στο συνολικότερο κεφαλαιακό της απόθεμα. Το ΑΕΠ δεν παρέχει δηλαδή πληροφορίες για μια ενδεχόμενη υποτίμηση και εξάντληση του πλούτου, ούτε για το βαθμό στον οποίο οι επενδύσεις ακολουθούν την αύξηση του πληθυσμού ή κατά πόσο ο συνδυασμός των διαφόρων μορφών κεφαλαίου συμβαδίζει με τους αναπτυξιακούς στόχους μιας χώρας. Η χρήση του ΑΕΠ, χωρίς αναφορά σε ένα συνολικότερο πλαίσιο δεικτών, μπορεί συνεπώς να παρέχει λανθασμένες πληροφορίες για τη βιωσιμότητα και τις πραγματικές επιδόσεις και προοπτικές μιας οικονομίας.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΧΑΣΜΑΤΟΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Από το ΑΕΠ στο Βιώσιμο Εθνικό Εισόδημα...

Ο δείκτης Βιώσιμου Εθνικού Εισοδήματος⁵⁰ (SNI/Sustainable National Income), που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1970 από τον Ολλανδό οικονομολόγο και επικεφαλής για περιβαλλοντικά θέματα στην εθνική στατιστική υπηρεσία, Roefie Hueting, προσδιορίζει το μέγιστο επίπεδο παραγωγής μιας οικονομίας στο οποίο -με βάση τη διαθέσιμη τεχνολογία κατά το έτος υπολογισμού- παραμένουν διαπαντός διαθέσιμες οι ζωτικές περιβαλλοντικές λειτουργίες.

Χάσμα βιωσιμότητας: Υπολογίζοντας την απόσταση από το όριο βιωσιμότητας μιας οικονομίας

Στην ίδια λογική, ο Βρετανός οικονομολόγος Paul Ekins πρότεινε τον υπολογισμό του «χάσματος βιωσιμότητας».⁵¹ Ο δείκτης αποτυπώνει το χάσμα που χωρίζει ένα κρίσιμο επίπεδο φυσικού κεφαλαίου –κάτω του οποίου η μακροπρόθεσμη ευημερία τίθεται σε κίνδυνο– και της πραγματικής κατάστασης του περιβάλλοντος μιας δοσμένης χώρας. Το χάσμα μπορεί να μετρηθεί με πραγματικά μεγέθη (π.χ. εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου), με χρηματικούς όρους (κόστος για την επίτευξη της βιωσιμότητας) ή με χρονικούς («έτη βιωσιμότητας» μέχρι τη επίτευξη του στόχου).

Από το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος στο χρέος έναντι της Φύσης

Στην ίδια κατεύθυνση, ο οικονομολόγος –και επίσης πρώην επικεφαλής της Γαλλικής Στατιστικής Υπηρεσίας (INSEE)– Andre Vanoli εκπόνησε μια σειρά εργασιών για την εκτίμηση των «μη καταβεβλημένων περιβαλλοντικών οφειλών», που ορίζονται ως τα κόστη για την επίτευξη προκαθορισμένων στόχων αποκατάστασης και διατήρησης του περιβάλλοντος. Προτείνεται ειδικότερα η ενσωμάτωση της «φύσης» ως νέου φορέα (agent) στα εθνικά λογιστικά συστήματα. Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση, η μη τήρηση των στόχων βιωσιμότητας θα μεταφράζεται σε χρέος των οικονομικών φορέων έναντι της φύσης.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ

Το περιβαλλοντικό/οικολογικό αποτύπωμα, που εκτιμάται σε ετήσια βάση από τη WWF και το Global Footprint Network, υπολογίζει την πίεση που ασκεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής στο περιβάλλον. Το οικολογικό αποτύπωμα προσδιορίζει τις βιολογικά παραγωγικές θαλάσσιες και επίγειες εκτάσεις που χρησιμοποιούνται από έναν πληθυσμό ή δραστηριότητα συγκριτικά με τη διαθεσιμότητα των εκτάσεων αυτών. Η υπέρβαση των διαθέσιμων εκτάσεων υποδεικνύει τη μη βιωσιμότητα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Ένας άλλος κόσμος είναι όντως εφικτός: ορισμένες χώρες επιτυγχάνουν υψηλές κοινωνικές επιδόσεις με σταθερή χρήση των φυσικών τους πόρων

Οι εργασίες του Αμερικανού οικονομολόγου και καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Maryland, Herman Daly, έθεσαν τις βάσεις στη δεκαετία του 1970 για την ανάπτυξη μεικτών και «πέραν του ΑΕΠ» προσεγγίσεων, που αξιολογούν συνδυαστικά τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδόσεις των χωρών.

Σε συνέχεια των εργασιών του Herman Daly, ο Βρετανός Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Leeds, Daniel O' Neill, επιχείρησε να αξιολογήσει την απόσταση των οικονομιών από μια σταθερή κατάσταση κοινωνικής βιωσιμότητας (socially sustainable steady-state economy). Μια οικονομία θεωρείται βιώσιμη –από οικολογική άποψη– αν καταναλώνει μια ποσότητα φυσικών πόρων εντός των οικολογικών ορίων και –από κοινωνική άποψη– αν κρίνονται ικανοποιητικές οι σχετικές επιδόσεις της.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Ένας άλλος κόσμος είναι όντως εφικτός: ορισμένες χώρες επιτυγχάνουν υψηλές κοινωνικές επιδόσεις με σταθερή χρήση των φυσικών τους πόρων

Οι εργασίες του Αμερικανού οικονομολόγου και καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Maryland, Herman Daly, έθεσαν τις βάσεις στη δεκαετία του 1970 για την ανάπτυξη μεικτών και «πέραν του ΑΕΠ» προσεγγίσεων, που αξιολογούν συνδυαστικά τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδόσεις των χωρών.

Σε συνέχεια των εργασιών του Herman Daly, ο Βρετανός Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Leeds, Daniel O' Neill, επιχείρησε να αξιολογήσει την απόσταση των οικονομιών από μια σταθερή κατάσταση κοινωνικής βιωσιμότητας (socially sustainable steady-state economy). Μια οικονομία θεωρείται βιώσιμη –από οικολογική άποψη– αν καταναλώνει μια ποσότητα φυσικών πόρων εντός των οικολογικών ορίων και –από κοινωνική άποψη– αν κρίνονται ικανοποιητικές οι σχετικές επιδόσεις της.

Στο πλαίσιο αυτό, ο O' Neill ολοκλήρωσε το 2015 την αξιολόγηση της κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας 181 χωρών για μια περίοδο 10 ετών (1997-2007), βάσει 16 συνολικά δεικτών. Οι διαπιστώσεις της έρευνας χρήζουν ειδικότερης αναφοράς:

- Μόνο 20 χώρες επιτυγχάνουν μια σχετική σταθερότητα αναφορικά με τη χρήση των φυσικών τους πόρων. Η συντριπτική πλειοψηφία των χωρών στηρίζουν τη μεγέθυνσή τους στην απομείωση του φυσικού τους κεφαλαίου. Πρακτικά ωστόσο, καμία χώρα στον πλανήτη δεν επιτυγχάνει να διαχειριστεί τους φυσικούς της πόρους εντός βιώσιμων ορίων.
- Οι χώρες που παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα στη διαχείριση των πόρων τους είναι ταυτόχρονα πιο δημοκρατικές κοινωνίες, με μεγαλύτερη ισότητα, υγιέστερους και πιο ευτυχισμένους ανθρώπους. Συνοπτικά, η κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα δεν χαρακτηρίζονται συνεπώς από μια αλληλο αποκλειόμενη σχέση, αλλά μπορούν αντίθετα να συνυπάρξουν.
- Παρά ταύτα, πολλές χώρες με υψηλές κοινωνικές επιδόσεις παρουσιάζουν ταυτόχρονα υψηλή κατά κεφαλήν χρήση πόρων. Οι υψηλότερες κοινωνικές επιδόσεις φαίνεται συνεπώς να επιτυγχάνονται εις βάρος της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Το γεγονός αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη μείωσης του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των πιο ανεπτυγμένων οικονομιών.
- Το γεγονός ότι οι χώρες με χαμηλότερη ένταση χρήσης φυσικών πόρων παρουσιάζουν σε γενικές γραμμές και χαμηλές κοινωνικές επιδόσεις αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση όσον αφορά τη βελτίωση των όρων διαβίωσης του παγκόσμιου πληθυσμού, θέτοντας επιτακτικά την ανάγκη για μια ριζικά αποτελεσματικότερη διαχείριση των πόρων.

Σύμφωνα με τον O' Neill, τα ευρήματα της έρευνας θέτουν υπό αμφισβήτηση την κληρονομημένη –από την εποχή του Adam Smith– ιδέα ότι η κοινωνική πρόοδος προϋποθέτει μεγέθυνση της οικονομίας. Η θέση αυτή στηρίζεται στη διαπίστωση ότι ορισμένες χώρες επιτυγχάνουν υψηλές κοινωνικές επιδόσεις σε συνθήκες σταθερής χρήσης των φυσικών τους πόρων.

Αντιμετωπίζοντας την κλιματική αλλαγή μέσω της κοινωνικής προόδου

Το συμπέρασμα του O' Neill παρουσιάζει συνάφεια με τις εργασίες του Γάλλου οικονομολόγου και καθηγητή Eloi Laurent (2019), ο οποίος τεκμηριώνει σε πρόσφατο άρθρο του την αναγκαιότητα συγκρότησης ενός κοινωνικό-οικολογικού κράτους. Η αναγκαιότητα αυτή ανακύπτει από τη διαπίστωση ότι οι οικολογικοί κίνδυνοι συνιστούν συνάμα και κοινωνικούς κινδύνους, επιτάσσοντας τη διαμόρφωση νέων μορφών κοινωνικής προστασίας στο πλαίσιο ενός «κοινωνικό-οικολογικού κράτους».

Στο πλαίσιο αυτό, οι οικολογικοί κίνδυνοι θα κοινωνικοποιούνται, στη βάση της επιτυχημένης ιστορικής εμπειρίας του Κράτους Πρόνοιας. Η ανάγκη αυτή κρίνεται επίσης επείγουσα καθώς ο οικολογικός αντίκτυπος της επιδείνωσης των κοινωνικών ανισοτήτων γίνεται αισθητός -με διαφορετική ένταση- από το σύνολο της κοινωνίας έχοντας προφανώς ως κύρια θύματα τα πιο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού. Για παράδειγμα, τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα είναι υποχρεωμένα να καταναλώνουν σε υψηλότερο ποσοστό προϊόντα «low-cost» η παραγωγή των οποίων χαρακτηρίζεται συνήθως από υψηλότερη ένταση διοξειδίου του άνθρακα.

- Υφίστανται συνεπώς σημαντικοί περιβαλλοντικοί λόγοι για να μειωθούν οι κοινωνικές ανισότητες και, αντίστροφα, σημαντικοί κοινωνικοί λόγοι για να αμβλυνθούν οι οικολογικές κρίσεις. Η διττή αυτή προσέγγιση έχει προεκτάσεις σε επίπεδο εφαρμοσμένων πολιτικών. Το «κοινωνικό-οικολογικό κράτος» καλείται να οργανώσει την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσω της κοινωνικής προόδου, αντιμετωπίζοντας και την ανάγκη για κλιματική δικαιοσύνη.

Διαδραματίζουν οι δείκτες κάποιον ρόλο στη χάραξη πολιτικής

Τα τελευταία έτη παρατηρείται, όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως, άνθηση δεικτών βιωσιμότητας, που αποσκοπούν, θεωρητικά, στην κάλυψη του χάσματος μεταξύ επιστημονικής γνώσης και εφαρμοσμένης πολιτικής. Παραδόξως, ο στόχος αυτός επιδιώκεται κατά κόρον να επιτευχθεί με τη συνεχή προσπάθεια υπολογισμού νέων δεικτών και τη βελτίωση των υφιστάμενων (πλευρά της προσφοράς) και σε πολύ μικρότερο βαθμό με τον προσδιορισμό των παραγόντων που καθορίζουν το βαθμό αξιοποίησής τους στον κύκλο της δημόσιας πολιτικής (πλευρά της ζήτησης). Το γεγονός αυτό απορρέει από την επικρατούσα ορθολογική και γραμμική θεώρηση για το ρόλο της επιστημονικής γνώσης στη χάραξη πολιτικής, βάσει της οποίας εικάζεται ότι η αποτελεσματικότητα των πολιτικών θα βελτιώνεται ως αποτέλεσμα της διαθεσιμότητας αντικειμενικών και αξιόπιστων στοιχείων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των υπευθύνων πολιτικής.

Η προσέγγιση αυτή δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται από εμπειρική άποψη:

- Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δεν έχουν ικανοποιητική γνώση για το εύρος των διαθέσιμων συνθετικών δεικτών βιωσιμότητας, ούτε εκδηλώνουν ιδιαίτερη ζήτηση για τη χρήση τους.
- Η αποτυχία σχετικά με την ουσιαστική αξιοποίηση των δεικτών σε επίπεδο χάραξης πολιτικής εκτιμάται ότι είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας καθιέρωσης της βιώσιμης ανάπτυξης ως κεντρικού σημείου αναφοράς για τις ενωσιακές πολιτικές, σε συνδυασμό με την ανάδυση νέων δεικτών για την αναδυόμενη και πιο ελκυστική πολιτική ατζέντα με επίκεντρο την έννοια της ευημερίας.

Στους ανωτέρω ανασταλτικούς παράγοντες πρέπει να προστεθούν και οι αντιφάσεις εντός των θεσμών της ΕΕ σχετικά με την προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και οι επικαλύψεις που παρατηρούνται μεταξύ σχετικών πλαισίων και πρωτοβουλιών.

- Ορισμένοι δείκτες, όπως το Περιβαλλοντικό Αποτύπωμα, φαίνεται να μην τυγχάνουν αποδοχής, λόγω των ριζικών αλλαγών που συνεπάγεται η υιοθέτηση και χρήση τους.
- Παράλληλα, καταγράφεται ένα έλλειμμα αναγνώρισης από τις ευρωπαϊκές αρχές των φορέων που παράγουν τους δείκτες βιωσιμότητας, όπως ΜΚΟ και δεξαμενές σκέψης, σχετικά με το ρόλο τους στην επιλογή των δεικτών που θα καθορίσουν τις κατευθύνσεις χάραξης πολιτικής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πολλαπλασιασμός κορυφαίων διακηρυκτικών πρωτοβουλιών, συχνά χωρίς αντίκρισμα σε επίπεδο εφαρμοσμένων πολιτικών και αποτελεσμάτων, και το διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ επιστημονικής γνώσης και χάραξης πολιτικής ενέχουν, συνδυαστικά, σημαντικούς πολιτικούς, θεσμικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς κινδύνους:

(α) κίνδυνος απρόβλεπτης επιδείνωσης της κλιματικής κρίσης, περαιτέρω διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και όξυνσης των «συστημικών αδικιών»

(β) ακύρωση αξιοσημείωτων πρωτοβουλιών της κοινωνίας των πολιτών και των φορέων παραγωγής γνώσης για τη μετάβαση σε ένα νέο βιώσιμο αναπτυξιακό υπόδειγμα και

(γ) διεύρυνση της αναξιοπιστίας θεσμών, οργανισμών και κυβερνήσεων σε ένα ευρύτερο περιβάλλον απαξίωσης της πολιτικής και αποδυνάμωσης των πλαισίων διεθνούς διακυβέρνησης.

Ο συνδυασμός των τριών αυτών απειλών διαμορφώνει ένα δυσοίωνο τοπίο με απρόβλεπτες συνέπειες.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

- Ανάδειξη του τρίπτυχου «βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα και ευημερία» σε κορυφαία εθνική στρατηγική πρόκληση για τον 21ο αιώνα.
- Οργάνωση εθνικού κοινωνικού διαλόγου και αξιοποίηση της πλούσιας επιστημονικής γνώσης με στόχο την επίτευξη διευρυμένης συναίνεσης για την έγκαιρη, αποτελεσματική και δίκαιη κλιματική μετάβαση της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, καθώς και για τη διαχρονική υποστήριξη και συνέχεια των αναγκαίων ριζικών αλλαγών και παρεμβάσεων στην οικονομία, το κράτος, τους θεσμούς, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία.
- Διασφάλιση στοιχειώδους θεσμικής συνέχειας με την αξιοποίηση και τον εμπλουτισμό της συμφωνημένης με τους ευρωπαϊκούς εταίρους και κοινωνικούς φορείς Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής Βιώσιμης και Δίκαιης Ανάπτυξης 2030 με στόχο την ενίσχυση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας, ανθεκτικότητας και ευημερίας της χώρας.

- Πλήρης ενσωμάτωση της βιωσιμότητας και της ευημερίας –στο πλαίσιο μιας αναβαθμισμένης και διευρυμένης προσέγγισης της καλής νομοθέτησης– στις κεντρικές αναπτυξιακές πολιτικές, στον Κρατικό Προϋπολογισμό και στον κύκλο της δημόσιας πολιτικής. Ανεξάρτητη αξιολόγηση νομοθεσιών/δημόσιων πολιτικών ως προς τη συμβατότητά τους με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης πριν τη ψήφιση/εφαρμογή τους («SDG check--list») με αξιολόγηση του αντικτύπου τους στη συνέχεια. Στόχος είναι η αναβάθμιση των ΣΒΑ, από παθητικό πλαίσιο στατιστικής και ετεροχρονισμένης παρακολούθησης –αποσυνδεδεμένο από τη διαδικασία χάραξης πολιτικής– σε ένα ενεργητικό εργαλείο ενσωμάτωσης της βιωσιμότητας στον πυρήνα των δημόσιων πολιτικών κατά τη διαμόρφωσή τους.
- Εκπόνηση ετήσιας έκθεσης με ποιοτικά στοιχεία που θα συμπληρώνει τη στατιστική παρακολούθηση της Eurostat/ΕΛΣΤΑΤ. Στόχος είναι να ερμηνεύονται οι δείκτες βάσει των τομεακών, περιφερειακών και τοπικών πραγματικοτήτων και αναγκών, ενισχύοντας ταυτόχρονα την «κοινωνική ιδιοκτησία» των ΣΒΑ, τη συμμετοχική διακυβέρνηση και αξιολόγηση και την ενσωμάτωσή τους σε κεντρικές θεσμικές διεργασίες (υποβολή έκθεσης και συζήτηση στη Βουλή των Ελλήνων).

Τον Ιούνιο του 2009 το Συμβούλιο των Υπουργών των 30 χωρών μελών του ΟΟΣΑ (OECD Ministerial Council Meeting), στο οποίο μετείχαν και εκπρόσωποι της Χιλής, της Εσθονίας, του Ισραήλ, της Σλοβενίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπέγραψε τη «Διακήρυξη της Πράσινης Μεγέθυνσης» (Declaration on Green Growth) 12. Θεωρώντας ότι η ανάκαμψη από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση της περιόδου 2007-2008 απαιτούσε μια διαφορετική στρατηγική οικονομικής μεγέθυνσης από εκείνη που οι χώρες ακολουθούσαν στο παρελθόν, οι παραπάνω χώρες διακήρυτταν ότι θα ενίσχυαν τις προσπάθειές τους να εφαρμόσουν στρατηγικές πράσινης μεγέθυνσης, αναγνωρίζοντας ότι η οι έννοιες «πράσινη» («green») και «μεγέθυνση» («growth») μπορούν να μη συγκρούονται αλλά αντίθετα να συμβαδίζουν. Διακήρυτταν επιπλέον ότι θα ενθάρρυναν τις «πράσινες» επενδύσεις και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων¹³. Οι «πράσινες» επενδύσεις θα συνέβαλλαν στην ανάκαμψη της οικονομίας βραχυχρόνια και θα βοηθούσαν στην κατασκευή περιβαλλοντικά φιλικών υποδομών, οι οποίες είναι αναγκαίες για την επίτευξη της «πράσινης» οικονομίας μακροχρόνια, θεωρώντας ότι οι δημόσιες επενδύσεις θα πρέπει να είναι συνεπείς προς τη στρατηγική της βιώσιμης μεγέθυνσης.

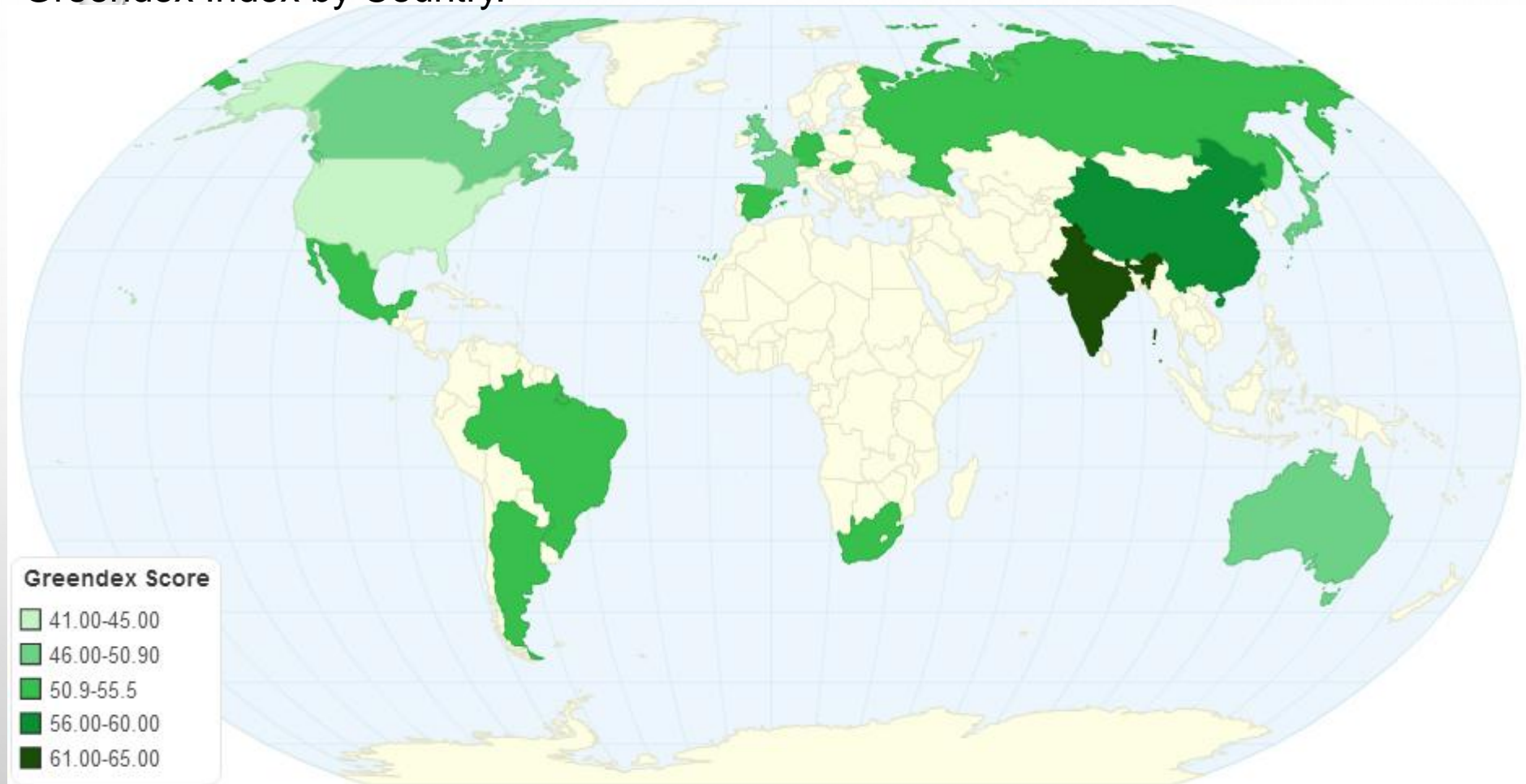
Επιπλέον, οι χώρες που υπέγραψαν τη Διακήρυξη καλούσαν τις χώρες μη μέλη του ΟΟΣΑ, τον ιδιωτικό τομέα, την Κοινωνία των Πολιτών και άλλους διεθνείς οργανισμούς να συνεργαστούν στενά με τον ΟΟΣΑ, σε σύμπλευση με τη Διακήρυξη και ταυτόχρονα ζητούσαν από τον ΟΟΣΑ να αναπτύξει μια «Στρατηγική Πράσινης Μεγέθυνσης» (Green Growth Strategy).

Γενικά, η «Στρατηγική της Πράσινης Μεγέθυνσης» του ΟΟΣΑ:

- Θα ανέπτυξε ένα νέο πλαίσιο λογαριασμών μεγέθυνσης, το οποίο θα λάμβανε ρητά υπόψη τις επιπτώσεις της οικονομικής μεγέθυνσης στο περιβάλλον και την ευημερία.
- Θα παρείχε συγκεκριμένα μέσα και προτάσεις πολιτικής που θα βοηθούσαν τις κυβερνήσεις να εξειδικεύσουν πολιτικές που θα συνέβαλλαν στην αποτελεσματικότερη μετάβαση προς μια βιώσιμη οικονομία.
- Θα εξέταζε τους τρόπους με τους οποίους οι χώρες μέλη του ΟΟΣΑ θα υποστήριζαν την «πράσινη μεγέθυνση» στις αναδυόμενες οικονομίες και τις αναπτυσσόμενες χώρες.
- Θα διερευνούσε τις ευκαιρίες δημιουργίας θέσεων εργασίας, δίνοντας έμφαση στην απασχόληση που θα προκαλούσε η πράσινη μεγέθυνση.

Greendex Index by Country.

Ο National Geographic / GlobeScan Consumer Greendex, είναι ένας επιστημονικά παραγόμενος δείκτης βιώσιμης κατανάλωσης πραγματικής καταναλωτικής συμπεριφοράς και τρόπου ζωής σε 18 χώρες.

Τα αποτελέσματα δείχνουν επίσης ότι οι καταναλωτές που ήδη εμφανίζουν συμπεριφορά που είναι σχετικά βιώσιμη και λένε ότι η συμπεριφορά τους είναι πάνω από τον μέσο όρο από περιβαλλοντική άποψη έχουν περισσότερο κίνητρα να βελτιώσουν τη συμπεριφορά τους περισσότερο από ότι οι καταναλωτές που εμφανίζουν λιγότερο βιώσιμες συνήθειες. Αυτό υποδηλώνει ότι η θετική ενίσχυση είναι πιθανότατα ένα ισχυρό εργαλείο για την αλλαγή της συμπεριφοράς μεταξύ των καταναλωτών.

<https://eu-dashboards.sdgindex.org/profiles/greece>

<https://eu-dashboards.sdgindex.org/profiles/cyprus>